

Tardy László

A Római Katolikus Egyházon belüli kántorképzés irányai

A kántorképzéssel 1967 nyarán kerültem kapcsolatba, amikor a tanfolyam akkori vezetője, Kósa Ferenc atya kérésére a Budapesti Nyári Kántorképzőn (2000 óta Harmat Artúr Központi Kántorképző) a szolfézs tantervet oktatását elvállaltam. A tanfolyamon

Tardy László, a Budavári Mátyás-templom karnagy-kántora, az Országos Magyar Cecília Egyesület társelnöke, a Központi Kántortovábbképző és a Központi Karnagyképző vezetője, két évtizeden át a Központi Szeminárium énektanára.

egyszerre tanítottam és tanultam: zeneakadémiai végzettséggel bátran állhattam a növendékek elé hangközöket, hangsorokat, hangzatokat és minden más, a szolfézsához kapcsolódó dolgot tanítani. Ugyanakkor, mivel a Zeneakadémián gregoriánt, egyházi népéneket, liturgiát abban az időben már nem és még nem tanulhattam, viszont a Budavári Nagyboldogasszony templomban (azaz a Mátyás-templomban) mint karnagy-kántor dolgoztam egy esztendő óta, azt reméltem, hogy az ezeken a területeken felmerülő kérdésekre választ kapok, hiányosságaimat pótolhatom. Így a tanár kollégáktól, Medvigy Mihály piarista liturgiatanártól, az egyházi népéneket tanító Jáki Teodóz bencés szerzetestől, Kósa Ferenc gregoriántanártól megszereztem a növendékek részére készített jegyzeteket, valamint az év végi vizsgákon és a képesítőn lehetőleg ezekre a tantárgyakra mentem be, hogy minél több ismeretet összegyűjtsék.

A budapesti és vidéki kántortanfolyamok 1950 és 1975 között

A Budapesti Nyári Kántorképző ekkor élte virágkorát: általában két párhuzamos osztályban (néha háromban) tanultak 15–20-as csoportban négy éven keresztül az ide felvett növendékek. Az oktatás lelkét a heti három alkalommal az Egyetemi templomban tartott közös szentmise jelentette, melyet 1–1 óra közös énekpróba előzött meg 130–150 kántorképzős növendékkel. Az Egyház akkor a zsinati liturgikus reformok lázában élt, és ez a kántorképző munkáját is érintette. Sorra énekeltük, gyakran bemutattuk az új egy- és többszólamú magyar ordináriumokat (Kodály: Magyar mise, Werner: Mercedes-mise, Lisznyai: Boldogasszony-mise, Lisznyai vegyeskari Váci-miséje, Sály László Szent István-miséje stb.)

A vidéki tanfolyamok, melyek az 1950-ben megalapított budapestit követték, ugyancsak a fellendülés korszakát élték. Minden egyházmegyének volt saját tanfolyama, némelyiknek több is: az egri egyházmegye területén például Egerben, Miskolcon, Jászberényben volt egyidejűleg kántorképzés. A vidéki oktatás az iskolai tanévvel párhuzamosan folyt: szeptembertől júniusig, az órákat szombati napokon tartották. A tantárgyak azonosak voltak a budapestivel: liturgia, gregorián ének, népéneket, szolfézs, zeneelmélet, karéneket, hang-

szer (harmónium és orgona). Az oktatás színvonalát tekintve a budapesti volt a legmagasabb szintű, hiszen ott szinte kivétel nélkül zeneakadémiai diplomával rendelkező tanárok oktattak, ezenkívül a vidéki tanfolyamok létszáma jóval alacsonyabb volt, ami nem tett lehetővé olyan intenzív és nagy hatást kifejtő liturgikus szolgálatokat, mint a budapesti. Ezért az ott tanuló növendékek egy része beiratkozott a nyári kántorképzőbe is, hogy tudásban, ismeretekben ne maradjon el a fővárosban tanulók mögött.

Kántorképzés 1975 után

Amikor Kósa Ferenc után (1975-től) Bucsi László templomigazgató, karnagy kapott megbízást a nyári kántorképző vezetésére, az intézmény bekapcsolódott az új népénekétár, az Éneklő Egyház anyagának előkészítő munkájába: a miséken énekelték a Kis Magyar Uzuális gregorián- és népénekanyagát, a missa mundi-t, valamint a már sokszorosított formában megjelent advent-karácsonyi és nagyböjt-húsvéti rész énekeit. Verbényi István atya igazgatósága alatt (1993-tól 2011-ig) a miseliturgia mellett az imaórák liturgikus-zenei anyagát is elsajátították a növendékek.

A liturgikus reform szükségessé tette a már régebb óta kántori munkát végző —néha kántori oklevéllel sem rendelkező— kántorok továbbképzését. A Püspöki Kar rendeletére minden egyházmegyében évente két kántornapot kellett tartani (a váciban négyet), melyeken a liturgikus reform zenei elemeit kellett gyakorolni, tanítani: az olvasmányközi zsoltárok, allelujás énekek előadását, az egyszólamú magyar ordináriumok tételeit, az új Temetési szertartáskönyv és az Éneklő Egyház zenei anyagát. Erre a munkára többnyire az egyházmegyei zeneigazgatók kaptak megbízást. Ha valaki közülük egészségi állapota vagy elfoglaltsága miatt erre nem vállalkozott, mást küldött maga helyett. Így jártam éveken keresztül a Váci Egyházmegye több esperesi központjába (vagy a kántoroknak könnyebben megközelíthető plébániára, templomba) Huszár Dezső kapucinus atya, a váci székesegyház karnagya helyett Hatvanba, Máriabesnyőre, Kecskemétre. A dolog fontosságát jelezte, hogy a legtöbb helyre —ha csak tehették— a kántorokat elkísérték plébánosaik is: velük együtt gyakoroltuk a nekik is új, néha nem kis gondot jelentő egyházzenei anyagot. Ahol erre lehetőség volt —pl. Kecskeméten—, hangszerjáték és karvezetés is csatlakozott a továbbképzéshez. A kántornap déli szünetében (a papoknak rendszerint közös ebéd volt az adott plébánián) és a délutáni foglalkozás végén gyakran került sor élénk eszmecsere-re a nap folyamán hallottakkal, tanultakkal kapcsolatban.

A kántorképzés helyzete a XIX. század második felétől

A kántornapokon találkoztam olyan idősebb kántorokkal, akik még egy korábbi képzési formában szerezték kántori ismereteiket. Erről olvasmányaimból és édesanyám elbeszéléséből is tudtam, aki a nagyváradi óvóképzőben szer-

zett kántori képesítést. Az iskolák államosításáig a kántorképzés az egyházi tanítóképző és óvónőképző intézetekben folyt, ahol a tanítói alapképzéshez tartozott a heti négy, néhol öt zeneóra: ének, zeneelmélet, összhangzattan, orgona vagy hegedű, karének. Ehhez kapcsolódott a kántori ismeretek oktatása. A leendő kántortanítók többségükben az akkorra már országosan elfogadott és elterjedt Tárkányi–Zsasskovszky-énektár anyagát sajátították el, már csak azért is, mert ez volt az első olyan gyűjtemény, amely az énekekhez kíséretet is adott.

A kántor-tanítók képzése először Kalocsán indult el, ahol Liszt Ferenc tanítványa, a kalocsai Tanítóképző Intézet tanára, Sztára József (1857–1932) beadvánnyal fordult az egyházmegye érsekéhez, Haynald Lajos bíboroshoz, melyben kántorképző tanfolyam létesítését kérte a tanítóképző intézmény keretein belül. Az oktatás az 1885/86-os tanévben kezdődött, a költségekhez a bíboros évi 350 Ft-tal járult hozzá. Hamarosan a többi tanítóképzőn is elkezdődött az oktatás, hiszen az akkor még egyházi kézben lévő közoktatás szorosan kapcsolódott az egyház hitéleti tevékenységéhez. A képzés súlypontja a népénekanyag és az orgonakísérek elsajátítása volt. A tanítóképzőben megszerzett alapra építettek a XX. század elején létrehozott többnapos egyházzenei tanfolyamok, melyek során a vezető egyházzeneészek (Kersch Ferenc, Járossy Dezső és társaik) az ekkor már nálunk is terjedőben lévő ceciliánus mozgalom liturgikus és zenei eszményét igyekeztek a résztvevőknek vonzóvá tenni. Mélyebb egyházzenei ismeretekre ekkor vagy a papnevelő intézetekben, vagy világiaknak a főváros két zenei intézményében, a Nemzeti Zenedében és a Zeneakadémián volt lehetőség a liturgika tantárgy keretében Bogisich Mihály és Járossy Dezső óráin. A egyházi tanítóképzőkben folyó kántorképzés a XX. század első harmadának végére egyre inkább elégtelennek bizonyult. Az 1931-ben megjelent Szent vagy, Uram! énektár kíséretei, a Magyar Kórus és a Katolikus Kántor folyóiratok zenei mellékletei, a Magyar Kórus kiadó által az iskolák és templomok számára nyújtott új repertoár: a gregorián korális füzetek, motetták, Harmonia Sacra és Magyar Cantuale gyűjtemények tételei a kántortanítók többségének túlságosan nagy kihívást jelentettek. Az OMCE jubileumi közgyűlésén 1947 őszén Bánáss László veszprémi püspök ezeket mondta: „Nem tudom, hogyan alakul az új tanítóképzés, de ettől függetlennek kell lennie a kántorképzésnek! [...] Elengedhetetlen lenne a tanítóképző után minimum egy évi külön kántorképzés a falusi kántorok számára, a városi viszonylatban pedig a Zeneművészeti Főiskola egyházzenei tagozatának elvégzése. E nélkül nem volna szabad senkit az orgonához, kórusához engedni. [...] Amíg ez el nem érhető, kötelező nyári tanfolyamokon kell a bajokon segíteni.” A zeneakadémiai egyházzenei tanszak megszüntetése után erre már nem volt lehetőség.

A kántorképzés és kántortovábbképzés megújult igénye

A budapesti és egyházmegyei kántorképzőket kettős igény hozta létre. Egyfelől az iskolák államosítása után a legtöbb kántortanítónak döntenie kellett: iskola

vagy templom, így sok plébánia kántor nélkül maradt. Másfelől a felosztott férfi és női szerzetesrendek tagjai szerettek volna valamilyen módon az egyház életében továbbra is részt venni. Ha volt valami zenei előképzettségük, elsősorban zongoratanulmányok, akkor felvételt nyerhettek a kántorképzőbe. A képző először két-, majd hároméves volt, a hatvanas évek végén bővült négy évre. A felvételi követelmények is egyre magasabbak lettek, némi hangszer- és zenei ismeretek után már zeneiskolai előtanulmányokat követelt a felvételi (a zeneiskola 5. osztályának megfelelő elméleti tudást) és szerény zongoravagy harmóniumjátékot. Aki ennek nem volt birtokában (sok falusi plébános szép hangú, jó fülű ministránsát, hittanosát küldte a kántorképzőbe), az előkészítő osztályba került, esetleg több évre is. Sokan 12–13 éves korban kezdték a tanulmányaikat. A lelkipásztorok és a szülők nagy bizalommal engedték a fiatalokat a kántorképzőbe, mivel ott a színvonalas és szigorú zenei neveléshez mindenkor komoly lelki és hitbéli nevelés tartozott. 1951 és 2011 között mintegy 1500 kántor tett sikeres képesítő vizsgát a nyári kántorképzőn.

A megszüntetett zeneakadémiai egyházzenei tanszak egykori tanárai (Bárdos Lajos, Werner Alajos, Szigeti Kilián) látták, hogy a felsőfokú egyházzenei végzettséggel rendelkezők koruknál fogva előbb-utóbb nem tudják majd vállalni az oktatást, ezért a Cecília Egyesület 1967-ben kérelemmel fordult a Püspöki Karhoz, melyben kérte a budapesti Hittudományi Akadémia keretein belül az egyházzenei képzés elindítását. A Püspöki Kar —az Állami Egyházügyi Hivatal illetékeseivel történt egyeztetés után— az 1967. decemberi ülésén döntést hozott egy Egyházzenei Intézet létrehozásáról, és vállalta az oktatás finanszírozását. A Hittudományi Akadémia és az OMCE vezetői tárgyalásaik eredményeként rögzítették, hogy a növendékek az Akadémiára iratkoznak be, itt kapnak leckekönyvet, a bizonyítványt a mindenkori dékán írja alá, az Akadémia adja a hittan- és liturgiatanárt, a zenei tárgyak előadóit pedig az OMCE delegálja. Megállapodtak, hogy az oktatás ideje négy év, azaz nyolc szemeszter, és nagy vonalaiban kidolgozták az egyes tantárgyak és szemeszterek tanulmányi anyagát. (Az erre vonatkozó dokumentumok egy része Pannonhalmán a Főapátsági Könyvtárban található a Benedictina Gyűjteményben — Szigeti Kilián BK 887/V.2. jelzet alatt.) A több évig tartó tervezés, előkészületek után az Akadémia dékánja azonban az utolsó pillanatban —az Új Emberben történő felvételi hirdetés beadása előtt— 1971. február 10-én kelt levelében közölte: „A Karnagyképző Intézet felállítása jelenleg meghaladja képességeinket. [...] Nem a jóakarát hiányzik, hanem a reális előfeltételek.” Az igazi okot máig sem ismerjük, hiszen a tanári kar tagjait felkérték, a költségek rendelkezésre álltak, a képzés pedig nem az Akadémia épületében történt volna.

A Hittudományi Akadémia keretein belül történő képzés helyett az OMCE Kántortovábbképző tanfolyam indítására kapott engedélyt. Az AEH kikötése szerint mindig csak egy évfolyamon folyhatott oktatás, a felvehető hallgatók számát tíz főben, a tanulmányi időt két évben maximálták. A tanfolyamon szerzett oklevél —miként a kántori oklevél is— csak egyházi szempontból

jelentett végzettséget. Az első években a tanári kar nagyjából azonos maradt, az Akadémián tervezettel azonos: Szigeti Kilián és Werner Alajos tanította a gregoriánt, Bárdos Lajos a népéneket, stílustörténetet és a modális összhangzattant, Kistétényi Melinda a transzponálás–partitúraolvasást, Koloss István a zeneelméletet, Tardy László a szolfézst és karvezetést, Farkas Ilonka a magánéneket, Gergely Ferenc az orgonát. Az oktatás költségeit a Püspöki Kar és az OMCE fedezte. A képzés —más lehetőség híján— a Mátyás-templom termeiben folyt: az alsó szinten lévő két teremben, a toronyszobában (ahol zongora is volt), és a kóruson található orgonán. A továbbképzőben elsőként végzetek névsora: Bohán Béla plébános, Léber Miklós plébános, Maitz Imre, a győri székesegyház karkáplánja, Noseda Tibor tanár, Ullmann Péter kutató, Varjasi Ottó a szeged-rókusi templom kántora és Verbényi István káplán. Mások mellett egyébként ők voltak azok, akik a kántorképző elvégzése után még egy további évet kiharcoltak maguknak a budapesti képzőn, és állandóan szorgalmazták a magasabb szintű képzés elindítását.

A tanfolyam célja —a megfelelő tanári kar ellenére— nem lehetett egyetemi szintű képzés, hiszen ahhoz a heti egy napon, majd két hetenként két napon történő oktatás nem lett volna elegendő, hanem olyan egyházzenei nevelése, akik elegendő tudással rendelkeznek ahhoz, hogy idővel át tudják venni a kántorképzőkben az egyházzenei tárgyak —liturgia, gregorián ének, népének— oktatását, valamint alkalmasak legyenek környezetük kántorainak irányt mutatni, előrehaladásukat segíteni. Mivel a 10 fős keret a valódi kórusmunkát nem tette lehetővé, a hallgatók időről időre —és az év végi vizsgán, záró szentmisén— a Mátyás-templom énekkarából alakult kamarakórust vezényelték. A tanfolyamra azok nyerhettek felvételt, akik már megszerezték a kántori oklevelet, az ott tanultakat alaposan begyakorolták, birtokolták. (Hangszerből pl. a teljes SZVU! énektár és Bach Nyolc kis prelúdiuma szintű orgonatudás kell.)

A karnagyképző tanfolyam megindulása

Ahogy lehetőségek engedték, az OMCE próbálta a tanfolyam kereteit bővíteni. 1979-től már három évre nőtt a képzés időtartama, majd 1988-tól elindult a további kétéves képzést nyújtó karnagyképző tanfolyam, így aki folyamatosan végezte a képzőket, öt éven át tanulhatta a zenei és egyházzenei tárgyakat. A tanításba bekapcsolódott Bohus Péter (gregorián, orgona), Kopeczky Alajos, Baróti István és Bartl Erzsébet (hangszer, transzponálás, partitúra-olvasás). A karnagyképző elindulásakor Seregély István érsek, a Püspöki Kar akkori elnöke ezt kérte: „A kántortovábbképzőbe vegyenek fel mindenkit, aki tanulni akar, és zeneileg képes rá, bármilyen szinten is áll. A karnagyképzőbe pedig csak a legjobbakat vegyék fel, azokat, akik főiskolai szintű képzésre alkalmasak.” A kétnapos képzésben a hallgatók délelőtt gyakorlati képzést kaptak: orgona, zongora, transzponálás, partitúra-olvasás, magánének, vezénylőséggyakorlat tárgyakból, délután pedig szolfézs, zeneelmélet, zenetörténet, gregorián és karvezetés órákon vesznek részt. Az elméleti képzés 1985-től bővült: a gregorián

szemiológia (tanára Béres György), a magyar egyházi zenetörténet (Tardy László tanítja) és egy ideig magyar gregoriánium tantárgyakkal; ez utóbbit Dobszay László tanította. A karnagyképző elindulásától párhuzamosan működött a két tanfolyam, és az egyik napon közös órákra is nyílt lehetőség. Az így megnövekedett létszámmal már igényesebb énekkari munka is lehetővé vált. Mind a kántorképzőbe, mind a karnagyképzőbe határon túli magyar növendékek is jöttek: Erdélyből, Délvidékről, Felvidékről, Kárpátaljáról. A tanfolyamok iránnyitása a Magyar Liturgikus és Egyházzenei Intézet megalakulása óta (2002) a Püspöki Kar rendelkezése értelmében már nem az OMCE, hanem a MALEZI feladata. Az 1972-ben elindult magasabb szintű képzésben a 2011/2012-es tanév végéig 155 hallgató vett részt, legnagyobb részük oklevéllel, illetve egyházkarnagy-oklevéllel fejezte be tanulmányait.

Főiskolai kántorképzés különféle helyeken 1990 után

A rendszerváltás után egyházi főiskolákon is indult kántorképzés: Zsámbékon, az Apor Vilmos Tanítóképző Főiskolán Takáts Nándor székesfehérvári megyéspüspök kezdeményezésére a tanítói szak mellett indult el a kántorképzés a '90-es évek közepén, de ez néhány évi oktatás után abbamaradt. A jelenleg Vácott működő tanítóképzőben a közelmúltban —az akkreditációt megszerelve— újraindították a szakot. Veszprémben a Hittudományi Főiskola keretében 1993-ban szervezték meg a kántorképzést, melyet Szendi József érsek úr énektanár-képzéssel is szeretett volna összekapcsolni, de ez nem valósult meg, a kántorképzés pedig 2000-ben megszűnt.

Az 1990-es évektől valamennyi képzési formára jelentős hatást gyakorolt és gyakorol a világi intézményekben —a Zeneakadémián, főiskolákon, szakiskolákban és egyéb helyeken— folyó egyházzenei képzés. A hatás a hallgatói létszám csökkenésében és a képzési színvonal emelkedésében nyilvánul meg. A tanfolyami képzés keretei nem teszik lehetővé, hogy az a világi zenei szakképzéssel azonos színvonalat tűzzön célul maga elé. Ennek nemcsak a kisebb óraszám, a rövidebb tanulmányi idő az akadálya. A növendékek nagyobb része az ország különböző helyeiről utazik a tanítási napokra (a továbbképző jelenlegi növendékei közt van, aki Siófokról, Füzesabonyból, Szobról utazik két hetente Budapestre). Emellett hiányzik az az intézményi háttér, infrastruktúra, mely a világi képzés területén szinte mindenütt megvan. A Zeneakadémián, főiskolákon, szakiskolákban, zeneiskolában folyó oktatás anyagi háttere jelentősen meghaladja a tanfolyami képzés tisztán egyházi támogatását. Mégis, azoknak, akik az iskolarendszerű képzés különböző fokaiba nem tudtak vagy nem tudnak bekapcsolódni (nem csak zenei tudás hiányában, hanem mert pl. már munkát kellett vállalniuk, vagy már van diplomájuk és a karnagyképzős diploma nem számít másoddiplomának), erre a képzési formára —legalábbis a kántorképzés és -továbbképzés szintjén— a jövőben is szükség lesz. Ehhez azonban meg kell oldani az egyházon belüli képzés akkreditációját —hiszen az nemcsak zenei, hanem hitéleti képzés is—, amelyre eddig még nem kerülhetett sor.